

DOI 10.51558/2490-3647.2022.7.3.107

UDK 94(497.6)“1884/1914“

Primljeno: 02. 06. 2022.

Pregledni rad
Review paper

Amir Krpić

PREGLED ČEŠKIH ČINOVNICA U UPRAVI TUZLANSKOG OKRUGA (1884-1914): PRILOG PROUČAVANJU UČEŠĆA ČEHA U UPRAVI BOSNE I HERCEGOVINE

U ovom radu dat je pregled čeških činovnika u upravi Okruga Donja Tuzla u vremenu austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini. Rad je napisan u okviru autorovih obaveza na doktorskom studiju, te mu je svrha da bude osnova za daljnja istraživanja učešća Čeha u bosanskohercegovačkoj upravi austrougarskog perioda. Rad je napisan na osnovu šematizama objavljenih u kalendaru lista „Bošnjak“, zvaničnih izvještaja o upravi, zakona i naredbi koje je vlast donosila za Bosnu i Hercegovinu, listova i relevantne literature. Opći zaključak je da su Česi bili veoma brojni stranci na službi u upravi tuzlanskog okruga, da su bili prisutni i na okružnom i na kotarskom nivou, da ih je bilo u svim kotarima tuzlanskog Okruga, kao i u svim odjeljenjima ili kategorijama uprave.

Ključne riječi: činovnici; Česi; uprava; tuzlanski Okrug; Austro-Ugarska

UVODNE NAPOMENE

Ovaj rad je većim dijelom napisan na osnovu podataka iz objavljenih šematizama, prostim prebrojavanjem činovnika, pa iz tih razloga vrijedi na početku ostaviti određene napomene. Objavljeni šematizmi nisu sadržavali podatke o nacionalnoj (ili etničkoj) pripadnosti činovnika, tako da se s tim u vezi metod rada svodio na prepoznavanje karakterističnih čeških imena ili, češće, prezimena činovnika. Imena su teže otkrivala češku nacionalnost jednog činovnika i zbog toga što su priređivači

šematizama često neka imena pisali po domaćem, a ne izvornom izgovoru.¹ Primjera radi, u šematizmu su navedeni Franjo Kolař (*Bošnjak* 1907: 23) i Franjo Kotrč (*Bošnjak* 1911: 77) za osobe koje su se zvale František Kolář (Balaban 2009: 131) i František Kotrč (Balaban 2009: 132); zatim je naveden Antun Břeřtan (*Bošnjak* 1908: 32) koji se zapravo zvao Antonín Břeřřan (Balaban 2009: 134), te Josip řimerka (*Bošnjak* 1911: 78) kojemu je pravo ime zapravo bilo Josef řimečka (Balaban 2009: 136). Ipak, imena činovnika navodit će se kako su zapisana u šematizmima, iako je izvjesno da se izvorno malo drugačije pišu (npr. Václav Podhůrřký umjesto Vencel Podhursky i sl.)

Prezimana su, prema tome, bila nešto sigurniji pokazatelj da se radi o češkim činovnicima, budući da su češka prezimana u značajnom broju slučajeva karakteristična i ne tako teško prepoznatljiva.² Ovdje, ipak, treba imati na umu jednu važnu činjenicu. Naime, usljed dugotrajnog zajedničkog života Nijemaca i Čeha, kako u češkim zemljama, tako i izvan njih, došlo je do toga da su brojni Nijemci vremenom „postali“ Česi i obratno – u zavisnosti od toga sa kojom većinskom zajednicom su pojedinci ili manje grupe živjeli. To je u konačnici dovelo do toga da su i u vremenu o kojem je ovdje riječ, neki Česi nosili karakteristična njemačka prezimana i obratno. Primjer toga su, recimo, Antonín Böh̃m ili Karel Fasse (Vořahliková 1998: 77, 244), a također tu je i dobro poznat slučaj Anne Bayerove.³ Sa druge strane, poznat je primjer njemačkog pisca knjiga za djecu, Otfrieda Preußlera, kojem je rođeno prezime zapravo bilo Syrowatka – tako da se, dakle, radi o Nijemcu sa karakterističnim češkim prezimenom (do promjene prezimena).⁴

Kod prepoznavanja prezimana olakřicu je predstavljalo i to što su novija izdanja šematizama donosila i preciznije pisanje stranih imena i prezimana. Budući da skoro svaki jezik ima bar po nečemu prepoznatljivu ortografiju, izvorno pisanje imena i prezimana bilo je od velike pomoći. U slučaju Čeha, konkretno, od pomoći su bili grafemi ř, ř, ý, á, í, é – kojih nema u drugim slavenskim jezicima, tj. kod drugih slavenskih naroda Monarhije. Izuzetak su řesima najbliži Slovaci, pa je sasvim moguće da se u nekim slučajevima radilo i o činovniku slovačkog porijekla. Međutim, Slovaka je generalno bilo veoma malo o austrougarskoj upravi u Bosni i Hercegovini,

¹ Tako su, recimo, u većini slučajeva pisali Karlo bez obzira na izvornu verziju istog imena činovnika koji dolazi iz drugog govornog područja (za Nijemce je karakteristično Karl, za Čeha i Slovence Karel, za Italijane Carlo, za Poljake i Slovake Karol itd.). Isto vrijedi za verzije imena Franjo (Franz/František/Ferenc/Franciszek/Frančišek itd.). Također se može primijetiti da su skoro uporedo koriřtene različite verzije imena Ivan (Jan, Ján, Janez, Jovan). Slično vrijedi i za imena koja su kod nas najčeřće u obliku Josip, Antun, Ljudevit i sl.

² Kao jedan vid potvrde da se radi o češkim prezimenima, koriřten je online leksikon čeških imena i prezimana: <https://www.kdejsme.cz>

³ Više o njoj: Nečas (1992), Fuchs, Tahirović (2019).

⁴ O češko-njemačkim prezimenima opřirnije: Beneř (1998) i řmilauer (1936).

pa su i šanse za greške srazmjerno male. Recimo, prema izvještajima o upravi, Slovaka je 1906. godine na službi u Bosni i Hercegovini bilo samo 0,38% (brojem samo 34), dok je kod Čeha taj postotak iznosio 11,63. Pet godina kasnije samo 0,33% (brojem 37) činovnika u Bosni i Hercegovini bili su Slovaci, dok su Česi činili 10,97% ukupnog broja činovnika. Ne računajući domaće činovnike, u oba slučaja je samo Nijemaca bilo više od Čeha (Izvještaj 1906: 27, Izvještaj 1911: 9). Stoga, dakle, mogućnost za greške postoji, ali je ona minimalna.

U šematizmu, koji se redovno objavljivao u kalendaru lista *Bošnjak*⁵ od 1884. godine do kraja austrougarske uprave, na području Okruga Donja Tuzla pronašli smo 147 čeških činovnika. Broj funkcija koje su oni obavljali je nešto veći, budući da su neki od njih obavljali dvije, a neki i tri različite funkcije ili iste funkcije u različitim mjestima. U ovom radu oni će biti predstavljeni prema svojoj funkciji, odnosno prema kategoriji uprave kojoj su pripadali. Glavne kategorije uprave na koje smo razvrstali sve činovnike su: politička, pravosudna, finansijska, građevinska, rudarska, šumarska, željeznička i žandarmerijska, a tu je još nekoliko područja u kojima je radilo tek nekoliko činovnika.

Na kraju, vrijedi ostaviti i uvodnu napomenu u vezi sa navođenjem podataka iz šematizama objavljenih u spomenutim kalendarima. Uredništvo lista *Bošnjak* je stranice na kojima se nalazi šematizam numerisalo od početka, tako da se i brojevi stranica u ovom radu, navođeni u nekim napomenama, odnose na broj stranice u šematizmu, a ne u cijelom broju kalendara. Također, činovnička zvanja, funkcije koje su obavljali i dijelovi uprave kojima su pripadali navođeni su izvorno kako stoji u šematizmu.

TERMINOLOGIJA

U ovom radu navode se mnogi pojmovi koji su se tada koristili u upravnom sistemu, a vremenom su djelomično ili u cijelosti nestali, odnosno potisnuti su iz upotrebe u korist drugih, modernijih pojmova. S obzirom da su podaci iz šematizama direktno preuzimani, u tekstu i priloženim tabelama na kraju rada ti pojmovi su izvorno navođeni. S tim u vezi, ovdje ćemo abecednim redom navesti te 'sporne' pojmove i ukratko navesti njihova značenja.

⁵ List *Bošnjak* pokrenut je s ciljem promocije bošnjačkog narodnog imena i bosanskog jezika. Njegov pokretač bio je Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak. Namijenjen je bio širim, prvenstveno muslimanskim društvenim krugovima. U pogledu nacionalnog pitanja bio je na liniji Kállayevog interkonfesionalnog bošnjaštva, te su mu suprotstavljeni listovi često prisipivali prorežimski kurs. Uredništvo lista redovno je izdavalo i godišnje kalendare, koji su korišteni za pisanje ovog rada. Opširnije vidjeti: Kruševac (1978), Solak (2014).

Prvi među njima je pojam *aspirant*. Označava određeni čin u datoj hijerarhiji prije postizanja završnog ranga. Ukratko, pojam se može u savremenom jeziku označiti kao pripravnik. Zatim imamo pojam *auskultant*. Riječ je o jednom od najčešćih pojmova koji se navodi u radu, a odnosi se na oblast pravosuđa. U savremenom jeziku to je sudski pripravnik. Sljedeći pojam sa kojim se srećemo je *kancelista*. Također je riječ o često korištenom pojmu, koji se može poistovijetiti sa pojmom pisar. Još jedan od pojmova koji je vremenom skoro u potpunosti iščezao je *lugar*, ili savremenim jezikom rečeno šumar. Dalje se često sreće pojam *manipulativni činovnik*. Ovaj pojam označavao je činovnika, uglavnom u finansijskim odjeljenjima uprave, čiji opis poslova možemo objasniti pojmom manipulacija. Naime, jedno od značenja pojma manipulacija je „utjecanje na porast ili pad cijena umjetnim putem u čemu sudjeluje neki investitor ili u dogovoru više njih“. U upravi rudarskih poslova nailazimo i na ne u cijelosti iščezao, ali uglavnom napušten pojam *meštar*. Riječ je o pojmu kojim se označavao majstor svoga posla ili zanimanja. Zatim imamo pojam *perovođa*, koji je označavao nižeg administrativnog činovnika ili pisara. Veoma čest pojam također je i pojam *pristav*, najčešće korišten u pravosudnim organima, a koji je označavao pomoćnog sudskog (ili uopće upravnog) činovnika. Na jednom mjestu susrećemo i pojam *rešpicient*, koji je označavao činovnika finansijske straže. Na kraju tu je i pojam *vježbenik*, koji se danas vrlo rijetko susreće u upotrebi, a označava nekoga ko je početnik u određenom poslu. Za nekoga ko je prije nešto više od jednog stoljeća obavljao posao vježbenika, danas bi se moglo reći da je bio praktikant ili pripravnik. U šematizmu susrećemo i pojam koji se navodi u radu na više mjesta, a riječ je o pojmu *elev* (*elev za evidenciju*). Upoređivanjem se može konstatovati da je riječ o pojmu koji je imao potpuno ili približno identično značenje kao i *geometar*. U šematizmima se ta dva pojma na neki način prepliću, pa se čak i u različitim godinama koriste za iste osobe ili na istom mjestu za različite osobe.

Sva objašnjenja gore navedenih pojmova donesena su konsultovanjem hrvatskog rječničkog portala.⁶ Razlog za konsultovanje hrvatskog rječnika leži u tome što je u jeziku štampe – lista *Bošnjak* i *Zbornika zakona i naredaba* među ostalim – u Bosni i Hercegovini u naznačenom periodu preovladavala hrvatska terminologija, posebno u upravi i posebno u prvim godinama austrougarske vladavine.⁷

Okupacija Bosne i Hercegovine u austrougarskom političkom vrhu praćena je stavom o izbjegavanju radikalnih promjena postojećeg stanja, odnosno o potrebi oslanjanja

⁶ <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=main>

⁷ Opširnije vidjeti Baković (2019). Up. Solak (2014).

na osmansko socijalno-političko naslijeđe (Kasumović 2019). U tom smislu, upravno-teritorijalno uređenje habsburške Bosne i Hercegovine naslijeđeno je iz kasnoosmanskog Bosanskog vilajeta. Sandžaci su postali okruzi, kaze su postale kotari, a nahije kotarske ispostave (Imamović 2007). Sjeveroistočni dio Bosne i Hercegovine, odnosno nekadašnji Zvornički sandžak postao je, prema tome, Okrug (Donja)⁸ Tuzla. Prema podacima iz prvog austrougarskog popisa stanovništva neposredno nakon okupacije, ovaj okrug imao je kotare Donja Tuzla, Bijeljina, Brčko, Gračanica, Gradačac, Maglaj, Orašje, Srebrenica, Vlasenica i Zvornik (Haupt-Uebersicht 1880). Ubrzo je, međutim, došlo do promjena. Orašje je izgubilo status kotara i svedeno je najprije u rang gradske općine (Ortschafts 1886), da bi potom bilo uspostavljeno kao kotarska ispostava u sastavu kotara Brčko (ABH-ZVS 1884: k35, 1/3). S druge strane, tuzlanskom Okrugu je iz sarajevskog priključen kotar Kladanj naredbom Zemaljske vlade od 22. maja 1883. godine, koja je stupila na snagu 1. jula te godine (Zbornik 1883: 125).

Od većih upravno-teritorijalnih promjena treba izdvojiti i podjelu tuzlanskog kotara na gradski (zvanično Gradski i industrijski kotar Donja Tuzla) i Seoski kotar Donja Tuzla. Gradskom kotaru pripale su gradska općina Tuzla, te industrijska mjesta Lukavac i Simin Han, kojima je time dodijeljen status seoskih općina. Seoskom kotaru pripadao je ostatak do tada jedinstvenog kotara. Ovo je učinjeno naredbom Zemaljske vlade donesenom 21. februara, koja je na snagu stupila 1. marta 1897. godine (Glasnik 1897: 45-47). Sa takvom upravno-teritorijalnom slikom Okrug Donja Tuzla dočekao je Prvi svjetski rat.

Kada je vremenski okvir ovog rada u pitanju, on počinje sa 1884. godinom, što u neku ruku izgleda neobično. Razlog tome je, međutim, što su podaci o imenima činovnika i njihovim funkcijama poznati tek od te godine. Jedini stariji dokument koji sam, do trenutka pisanja ovog rada, uspio pronaći jeste popis finansijskih činovnika u austrougarskoj upravi u Bosni i Hercegovini iz 1884. godine (ABH-ZVS 1884: k35, 3/1). U njemu se navode imena nekih činovnika češkog porijekla koja se i kasnije susreću. Međutim, taj dokument ne daje dovoljno informacija da bi se vremenski okvir ovog rada mogao pomjeriti na sami početak austrougarske uprave, a za činovnike koji se tu navode je ostavljena napomena. Krajnja vremenska granica je, očigledno, godina početka Prvog svjetskog rata.

Austrougarska uprava u Bosni i Hercegovini u početnim godinama imala je problema sa činovničkim kadrom. Ona je zatekla jedan upravni sistem koji se nije uklapao u

⁸ U početku se okrug, kao i kotar i sam grad, zvao Donja Tuzla, a od 1910. godine samo Tuzla.

standarde zapadnoevropske administracije (Lis 2020). William Miller, britanski putnik, zabilježio je razgovor sa austrougarskim činovnikom o jednom zanimljivom slučaju iz prvih mjeseci nakon okupacije, koji slikovito opisuje ovu razliku između osmanske i austrougarske uprave. Činovnik mu je ispričao da je „odmah nakon okupacije, u Žepču, našao jednu staru torbu punu raznih papira koji su predstavljali čitavu tursku arhivu. Svaki put kad mu je trebao neki dokument, sadržaj torbe bi istresao na pod.“ Nasuprot tome, austrougarska uprava je sve bilježila i slagala u dosjee, o čemu je ovaj činovnik, možda malo i pretenciozno, rekao da su oni „napisali više (...) za dvadeset godina nego Turci za četiri stotine.“ (Hadžiselimović 1989: 192).

Nova vlast je ipak zadržala neke osmanske činovnike, ali je dotadašnji činovnički aparat uglavnom smatran nepouzdanim i nekompetentnim (Kasumović 2019), dok su prvi činovnici, koji su došli iz Monarhije uglavnom bili niskokvalifikovani „ili mladići bez iskustva ili starci bez karaktera,“ podmitljivi, oholi, lijeni i nespremni za učenje bosanskog zemaljskog jezika. Prema ocjeni britanskog konzula, „šljam austrijskog činovničkog svijeta“, sa rijetkim izuzecima, bio je u Bosni u prvim godinama okupacije (Imamović 2007: 78-79). Ovo je svakako teška optužba na račun austrougarske uprave, koja je pritom i nekarakteristična za Britance, budući da su oni uglavnom blagonaklono gledali na Monarhiju i njenu ulogu na Balkanu. Tako se u jednom izvještaju iz 1879. godine hvali austrougarska uprava kao mudra i pravedna. Osim toga, jedan putnik zabilježio je kako zapravo austrougarski činovnici u Bosni i Hercegovini podsjećaju na britanske „po svom integritetu, potpunoj odanosti dužnosti i nepokolebljivoj energiji.“ Međutim, ova ocjena došla je dvadeset godina nakon okupacije, kada je činovnički aparat nesumnjivo bio bolji nego u početnim godinama (Hadžiselimović 1989: 177, 189, 190).

Iako je od početka okupacione uprave rastao broj stranih činovnika, pravu promjenu donio je Benjámín von Kállay (Béni Kállay). Sa ambicijama da u Bosni i Hercegovini uspostavi modernu, stabilnu i funkcionalnu upravu, Kállayu je upravo činovnički aparat predstavljao jedno od osnovnih sredstava vladavine (Imamović 2007). Zato se on trudio da u Bosnu i Hercegovinu privuče kvalifikovan kadar, te je u tom smislu onima koji, vlastitim izborom, odluče služiti u bosanskoj upravi 1886. godine osigurao status stalnih činovnika, čime je napušten privremeni status uspostavljen u prvim mjesecima okupacije (Kasumović 2022). Osim toga, u narednim godinama se trudio unaprijediti njihov materijalni status – u čemu je i uspio – učinivši službu u bosanskoj upravi privlačnom za činovnike iz obiju konstitutivnih zemalja Monarhije (Kraljačić 1987). Činovnici bosanske uprave su, osim pristojnih plata i osiguranih penzija, vremenom dobijali i razne pogodnosti, poput privilegovanog korištenja željeznica (Sbornik 1882; Zbornik 1883; Zbornik 1884; Zbornik 1885;

Zbornik 1896). Broj činovnika je usljed svega toga rastao (Kraljačić 1987; Imamović 2007), a u vrijeme Kállayeve uprave Zemaljska vlada osiguravala je i domaćim mladićima stipendije za studije u zemljama Austro-Ugarske, zatim Njemačkoj, Grčkoj i Srbiji – sve sa ciljem stvaranja obrazovanog sloja koji će biti oslonac njene vlasti (Lis 2020). Kállay je insistirao na obrazovanom činovničkom kadru, tako da je činovnik u bosanskoj upravi morao biti obrazovan sa posebnim akcentom na poznavanju pravnih propisa, tim više što su vremenom uvedeni i prijemni ispiti za činovnike (Lis 2020).

Naravno, pored gore spomenutih pogodnosti, činovnici su imali i svoje obaveze, koje se mogu svesti na ispunjavanje povjerene im dužnosti i ponašanje koje dolikuje činovničkom staležu. Oni su, također, bili podložni i disciplinskom postupku u slučaju neizvršavanja dužnosti ili nedoličnog ponašanja, te u skladu s tim odgovarajućim kaznama. Prestupi su generalno mogli biti ocijenjeni kao neurednost u poslu, što je povlačilo blaže usmene, pismene ili novčane kazne, ili kao formalni disciplinski prekršaji, koji su, naravno, povlačili teže kazne. Te teže kazne imale su raspon od pismenih ukora, preko premještanja u drugu službu, privremenog smanjenja plate, odgađanja napredovanja i premještanja u niži činovnički razred, do prisilnog penzionisanja ili otpuštanja iz službe (Sladović 1916).

Svojim energičnim radom Kállay je Bosnu i Hercegovinu učinio privlačnom za činovnike raznih profila iz skoro svih pokrajina Monarhije. Među njima su, naravno, bili i Česi, i to u ne malom broju. Izvještaji o upravi, kao i šematizmi koje je objavljivala i Zemaljska vlada, ali i listovi poput *Bošnjaka* i *Bosanskog glasnika* (*Bosnischer Bote*), pokazuju da su Česi bili najbrojniji stranci (tj. oni koji su dolazili iz neke od zemalja Monarhije, ne računajući Bosnu i Hercegovinu) u bosanskoj upravi nakon Nijemaca (Izvještaj 1906; Izvještaj 1911; Juzbašić 1999). Njihov broj se stalno kretao oko 10-11% svih činovnika na službi u Bosni i Hercegovini. Česi su, kao i Poljaci, bili poželjni kao činovnici uprave u Bosni i Hercegovini zbog svoje odanosti i sličnosti njihovih maternjih jezika sa jezikom domaćeg stanovništva (Kraljačić 1987; Poloni 2009). Štaviše, jedan Britanac je već 1879. godine zapisao da Česi brzo uče zemaljski jezik i da su prilično cijenjeni od strane domaćeg stanovništva.⁹ Prema podacima iz 1910. godine, od ukupno 11.559 činovnika iz Češke i Moravske uopće na službi u Bosni i Hercegovini, u Okrugu Donja Tuzla bilo je njih 1.315 (Poloni 2009), s tim što to ne znači da su svi oni bili Česi, budući da je bilo i Nijemaca u zemljama češke krune. Osim što je jasno samo po sebi, to nam potvrđuje i podatak

⁹ „Bilo mi je drago kad sam vidio da Česi brzo uče bosanski dijalekat; izgleda da ih općenito više cijene nego Hrvate“ (Hadžiselimović 1989: 177). Britanac o kojem je riječ je R. Hamilton-Lang, a cijeli članak dostupan je u Morley (1879: 650-671).

da je, recimo, u posljednjoj godini pred Prvi svjetski rat bilo 410 pripadnika žandarmerijskog korpusa u Bosni i Hercegovini koji su dolazili iz Češke i Moravske, a 'samo' 389 pripadnika je imalo češki kao maternji jezik (Bericht 1917).

OKRUŽNI NIVO

Uprava jedne okružne oblasti imala je u svom sastavu političko, građevinsko, finansijsko, šumarsko, školsko, ljekarsko i veterinarsko osoblje (Izvjestaj 1906). Organi uprave unutar okružne oblasti sastojali su se od tri nivoa – okružnog, kotarskog i općinskog. Najniži, općinski nivo, pokrivala su uglavnom lokalna lica, razumljivo, domaćeg porijekla. Prema tome, češke činovnike zatičemo na okružnom i kotarskom nivou. Na okružnom nivou u Okrugu Donja Tuzla imamo 25 činovnika češkog porijekla. Samo jedan od njih obavljao je dvije različite funkcije. Najviše ih je radilo u pravosudnim organima uprave (16). Trojica su radili u finansijama, jedan u upravi šumarstva, a petorica su bili tehnički činovnici. Ovi činovnici pripadaju upravi okružne oblasti u užem smislu, te ne obuhvataju sve činovnike koji su popunjavali funkcije na ovom nivou. Pored uprave u užem smislu, na nivou okružnih oblasti postojala su i finansijska nadzorništva, duhanska režija, rudarsko satništvo, šumsko upraviteljstvo i oružnički zbor (tj. komanda žandarmerije) (Vidjeti prilog Tabela 1.)

Na okružnom nivou djelovalo je, dakle, i finansijsko nadzorništvo. Ono, međutim, nije bilo dio uprave (uprave u užem smislu) jedne okružne oblasti, već su to bile „samostalne dohodarstvene oblasti“ (Izvjestaj 1906). U finansijskom nadzorništvu tuzlanskog Okruga nabrojali smo deset čeških činovnika. Od toga, tri su bila vezana za carinske poslove, pet za ostale finansijske poslove, a dvojica su radili kao manipulativni činovnici. Carinska nadzorništva, uredi i stanice su inače bili sredstvo visokih austrougarskih organa za provođenje u djelo odluke o priključenju Bosne i Hercegovine zajedničkom austrougarskom carinskom području (Juzbašić 2002). Odluka o otvaranju carinsko-poreznih ureda u Bijeljini i Zvorniku, te njima podređenih usputnih carinskih stanica u Bosanskoj Rači i Janji, odnosno Šepku, Ljuboviji i Skelanima donesena je u decembru 1879. godine (BH. novine 1880), dok je od 1. januara 1880. godine počela sa radom carinska i finansijska straža Donja Tuzla, podređena nadzorništvu u Sarajevu (BH. novine 1880). Zadatak finansijske straže bio je da vodi računa o pravilnom izvršavanju svih finansijsko-tehničkih i poreznih propisa i svih poslova podložnih prijavljivanju i oporezivanju, kao i u nadgledanju i sprečavanju krijumčarenja robe (Sladović 1916) (Vidjeti prilog Tabela 2.)

U zavodima rudarskog satništva, tj. uprave rudarskih poslova, koji se odnose na područje tuzlanskog Okruga, nabrojano je devet čeških činovnika. Jedan od njih bio je upravnik, a među ostalima tu su bili računovođe, rudarski stručnjaci, administrativni radnici i rudarski ljekari. Njih osam vezano je za ugljeni majdan u Kreki, a jedan za solanu. Riječ je, inače, o prilično važnim industrijskim postrojenjima izgrađenim u prvim godinama austrougarske okupacione uprave. Rudnik uglja u Kreki otvoren je 1885. godine, a u njegovom sastavu je 1905. izgrađena i elektrana koja je električnom energijom snabdijevala i rudnik i solane, ali i sam grad (Bericht 1917). Solane su izgrađene 1885. u Siminom Hanu i 1892. u Kreki (Užičanin 2014), a u martu 1914. donesen je zakon o uzimanju zajma kako bi se solana u Kreki proširila u dovoljnoj mjeri da se ona u Siminom Hanu može napustiti (Glasnik 1914) (Vidjeti prilog Tabela 3.)

Važan segment austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini bila je žandarmerija. Ona je uspostavljena neposredno nakon okupacije, a prvobitna regulacija statusa žandarmerije provedena je već 1879. godine. Novi statut za žandarmeriju donesen je 1883. godine u sklopu Kállayevih mjera za uspostavljanje efikasne i stabilne uprave. Ovim statutom žandarmerija je imala zadatak očuvanja sigurnosti u zemlji, sa izuzetkom gradskih općina koje su imale svoje snage sigurnosti (Sladović 1916), a u ispunjavanju tog zadatka bila je podređena političkim vlastima. Očuvanje sigurnosti je, međutim, uključivalo širok spektar slučajeva iz onovremene bosanske svakodnevice. František Valoušek, Čeh koji je šesnaest godina služio u žandarmeriji u Bosni i Hercegovini, osim redovnih i 'normalnih' zadataka, zabilježio je i takve živopisne, ponekad i nevjerovatne slučajeve u kojima je žandarmerija morala intervenirati. Neki među njima su, recimo, izvlačenje cijele zmije iz želuca jednog čovjeka koji ju je progutao spavajući otvorenih usta na livadi, zatim provođenje istrage slučaja u kojem je mladić odgrizao djevojci nos kako niko drugi osim njega ne bi htio sa njom stupiti u brak, potom istrage slučaja u kojem je lokalnom begu i jednoj od njegove četiri supruge glave odsjekla druga od četiri supruge, onda hapšenje Romkinja koje su ispod haljina nosile žive ukradene pijetlove, hapšenje očuha koji je djetetu dao eksere da jede i tako dalje (Valoušek 2016). Kada je riječ o teritorijalnoj organizaciji žandarmerije, ona se uglavnom poklapala sa okruzima, na način da je jedno krilo Oružničkog zbora (tj. žandarmerijskog korpusa) odgovaralo jednom okrugu. Izuzetak u tom smislu bilo je 7. krilo smješteno u Trebinju, a od 1890. u Bileći, te iste godine formirano 8. krilo u Goraždu (Kraljačić 1987).

Na području tuzlanskog Okruga bilo je smješteno 5. krilo Oružničkog zbora, koje se sastojalo od pet vodova. Prvi vod bio je smješten u Tuzli, drugi u Brčkom, treći u

Bijeljini, četvrti u Srebrenici i peti u Zvorniku (*Bošnjak* 1913). Vodovi su se dalje sastojali od stanica, a njihov broj i razmještaj utvrđivao je zemaljski poglavar u saradnji sa civilnim adlatusom i komandantom žandarmerijskog korpusa (Kraljačić 1987).¹⁰

U žandarmerijskom korpusu u Bosni i Hercegovini bilo je dosta Čeha. Uoči Prvog svjetskog rata, 1913. godine, bilo je 368 (16,4%), a 1914. godine 389 (17,2%) pripadnika žandarmerijskog korpusa u Bosni i Hercegovini kojima je češki bio maternji jezik, po čemu su Česi bili najbrojniji stranci u ovoj službi (Bericht 1917). Zbog čega je to bio slučaj, teško je reći, a dodatna istraživanja mogla bi ponuditi precizniji odgovor na to pitanje. Neke naznake, ipak, donekle nude narativni izvori. Ranije spomenuti Valoušek, prisjećajući se jedne škole za komandire stanica koju je pohađao, a u kontekstu učešća Čeha u žandarmeriji, zabilježio je sljedeće:

„Od svih 56 kandidata, 15 su bili Česi i Moravci, skoro svi na prvim mjestima po redoslijedu. I prije početka nastave, gospodin konjički kapetan je skoro sve osnovne funkcije rasporedio isključivo među kandidatima češke narodnosti. Bilo je to skoro pravilo u školama širom Bosne i Hercegovine, jer su Česi, navodno, lakše učili od npr. Poljaka, Hrvata...“ (Valoušek 2016: 87)

Kada je u pitanju uprava 5. krila žandarmerijskog korpusa, nalazimo pet Čeha, od čega su trojica bili dio oficirskog kadra, a još dvojica su radili kao računovođe. Na poziciji komandanta 5. krila bila su dvojica Čeha, dok su dvojica bili komandanti vodova (Vidjeti prilog Tabela 4.).

Češke činovnike zatekli smo i u drugim organima uprave, ali u manjem broju, pa one nisu izdvojene u posebnu kategoriju. Naime, jedan Čeh – Ferdinand Prát – radio je u duhanskoj režiji na području tuzlanskog Okruga. On je jedanaest godina (1899-1909) obavljao poslove u otkupnom uredu u Srebrenici, gdje je bio kontrolor duhanske proizvodnje, potom upravnik (od 1902. godine), a zatim tajnik (1909), nakon čega je prebačen u Čaplinu. U sekciji za održavanje željeznica u sklopu zemaljske uprave željeznica radio je Karlo Kolečka. On je 1913. godine obavljao posao pristava u Tuzli. Na kraju, jedan Čeh je radio i u zemaljskoj poljoprivrednoj stanici u Modriči. Njegovo ime je Fridrik Král pl. Dobrá-Voda, a bio je poljoprivredni (od 1913. privredni) pristav, kao i stručni učitelj u lokalnoj školi od 1910. do 1914. godine.¹¹

¹⁰ „Broj i sjedišta oružničkih postaja opredjeljuje poglavar zemaljske vlade, dotično civilni doglavnik, na predlog zapovjednika oružničkog zbora tako, da u svakom sjedištu kotarske oblasti i njezinih ispostava, a prema potrebi također u drugim mjestima bude po jedna postaja.“ Štatut oružničkog zbora za Bosnu i Hercegovinu, *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1883.*, Sarajevo, 1883, 552.

¹¹ Svi podaci o činovnicima, ako drugačije nije navedeno, dobijeni su iz šematizama objavljivanih u kalendaru lista *Bošnjak*. Bibliografski podaci o njima navedeni su u popisu referenci na kraju rada.

KOTARSKI NIVO

Kao i u slučaju okružnog nivoa i kotarska uprava imala je činovnike za različita odjeljenja. Kotarski uredi su od 1882. godine, kada su uspostavljeni i kada im je propisan djelokrug (ABH-ZVS 1882: k18, 18/51), bili mješoviti uredi koji su djelovali kao politička oblast prve instance, pravosudna oblast prve instance, porezni uredi i šumski uredi. Uspostavljanjem zasebnih kotarskih sudova, kojima je, naravno, dodijeljena pravosudna vlast na kotarskom nivou, kotarski uredi ostali su pri političkim i finansijskim poslovima (Izveštaj 1906). Kotarski sudovi osnovani su naredbom Zemaljske vlade od 21. februara, koja je na snagu stupila 1. jula 1906. godine (Glasnik 1907).

U poređenju sa okružnim nivoom mnogo više Čeha radilo je na kotarskom nivou, što je sasvim i razumljivo, kada se uzme u obzir činjenica da su kotarske uprave zajedno imale veći broj činovnika od uprave na okružnom nivou. U kotarima tuzlanskog Okruga nabrojali smo 94 različita češka činovnika.

U okviru političke uprave radilo je njih dvanaest, od čega su četvorica obavljali po dvije funkcije i to u različitim kotarima. Ukupno su trojica obavljali funkciju kotarskih predstojnika, sedmorica su bili na poziciji političkih perovodnih činovnika, dvojica politički pristavi (od čega jedan upravitelj kotarske ispostave), te tri perovodna vježbenika. Po kotarima, najviše ih je bilo u (Donjoj) Tuzli – njih pet, od čega su četvorica radili u upravi seoskog kotara Donja Tuzla. Četiri češka činovnika radila su u upravi kotara Bijeljina, tri u Brčkom, te po jedan u kotarima Gračanica, Gradačac, Srebrenica i Zvornik (Vidjeti prilog Tabela 5.).

U pravosuđu na kotarskom nivou radilo je najviše čeških činovnika – njih 19, od čega su dvojica obavljali funkciju kotarskog sudije (u tri različita kotara). Sudski pristavi (12) i auskultanti (6) bile su najčešće pozicije čeških činovnika, a osim njih po jednog činovnika nalazimo na pozicijama sudskog savjetnika (jedan od spomenutih kotarskih sudija), sudskog tajnika (jedan od kotarskih sudija) i dodijeljenog vladinog perovođe. Gledajući po kotarima, najviše ih je bilo u (Donjoj) Tuzli (četiri), zatim u Bijeljini, Gradačcu, Srebrenici i Zvorniku (po tri), Brčkom, Gračanici i Vlasenici (po dva), te u Maglaju (jedan) (Vidjeti prilog Tabela 6.).

U odjeljenjima kotarskih uprava zaduženim za finansijska pitanja radio je jedan Čeh manje u odnosu na pravosuđe. Od 18 činovnika, jedan je radio u carinskoj službi, dok su svi ostali bili vezani za poreze (poreznici, porezni oficijali, kontrolori, vježbenici). Bilo ih je u svim kotarima tuzlanskog okruga, a najviše u Bijeljini i Brčkom (po četiri), potom u Donjoj Tuzli, Maglaju i Vlasenici (po tri), u Kladnju,

Vlasenici, Gračanici i Gradačcu (po dva), te Srebrenici (jedan). Od 18 činovnika, njih četvorica radili su u dva kotara, a još dvojica u tri kotara (Vidjeti prilog Tabela 7.).

Veći broj čeških činovnika nalazimo i na drugim, tehničkim pozicijama u kotarskim upravama. Njih osam su označeni kao manipulativni činovnici, kanceliste ili pisari, a radili su na ukupno deset pozicija od čega tri u Brčkom i u Bijeljini, te po jednoj u Gradačcu, Srebrenici i Vlasenici. Česi su bili česti i na pozicijama geometara. Trinaest ih je radilo kao geometri (također i nadgeometri i elevi za evidenciju). Njih dvojica su obavljali taj posao u dva različita kotara. Najviše ih je bilo u Donjoj Tuzli (četiri, od čega tri u seoskom kotaru), zatim u Bijeljini, Gradačcu, Kladnju i Srebrenici (po dva), dok po jednog susrećemo u Brčkom, Gračanici, Vlasenici i Zvorniku. Osim toga, na pozicijama iz ove kategorije susrećemo i dva gruntovničara, koji su radili u kotarima Maglaj i Donja Tuzla (Vidjeti prilog Tabela 8.).

Uvođenje gruntovnica je inače bila jedna od novina koju je donijela austrougarska uprava u Bosni i Hercegovini. Iako je i osmanska uprava poznavala vođenje zemljišnog registra, to nisu bile gruntovnice u modernom smislu riječi (Sladović 1916). One su, prema tome, uspostavljene tek Gruntovničkim zakonom za Bosnu i Hercegovinu, koji je donio Car i Kralj odlukom od 13. septembra 1884. godine zajedno sa uputstvom za provođenje tog zakona, uputstvom za vođenje gruntovnica i naredbom o uređenju i djelokrugu gruntovničkih povjerenstava, dok je Zemaljska vlada 28. septembra donijela naredbu o proglašenju Gruntovničkog zakona za Bosnu i Hercegovinu (Glasnik 1886). Nakon donošenja Gruntovničkog zakona za Bosnu i Hercegovinu (1884), gruntovnice su postepeno uspostavljane u kotarima širom zemlje. U tuzlanskom Okrugu uspostavljene su ovim redom: 1888. u Gradačcu (Gesetz- 1888), 1889. u Brčkom i Bijeljini (Gesetz- 1889), 1890. u Donjoj Tuzli (Gesetz- 1890), 1891. u Maglaju (Gesetz- 1890), 1892. u Gračanici (Glasnik 1892), 1893. u Zvorniku (Glasnik 1893), 1895. u Srebrenici (Glasnik 1895), 1897. u Vlasenici (Glasnik 1897) i 1899. u Kladnju (Glasnik 1899). Do osnivanja gruntovnica gruntovnička povjerenstva u kotarima pripadala su odgovarajućim kotarskim sudovima (Glasnik 1907).

Češke činovnike nalazimo i u oblasti željeznica, šumarstva i graditeljstva. Željeznice su u Bosni i Hercegovini u vrijeme austrougarske uprave tek bile u fazi razvoja i željeznička mreža još se nije bila proširila na sve kotare u Bosni i Hercegovini. Sa glavnom željezničkom prugom Bosanski Brod – Doboj – Sarajevo – Mostar – Metković, tuzlanski Okrug bio je povezan prugom Doboj – Simin Han izgrađenom 1886. godine (Juzbašić 2002), a osim nje kroz ovaj okrug prolazio je i dio pruge Zavidovići – Han Pijesak (Užičanin 2014). U smislu uprave, svi željeznički

poslovi bili su podređeni Direkciji zemaljskih željeznica u Sarajevu, koja se sastojala od četiri odjeljenja (za opću upravu, za održavanje željeznica, za saobraćajnu i komercijalnu službu, za otpremanje vozova i radionica) (Sladović 1916). U željezničkoj službi na području tuzlanskog Okruga nabrojali smo deset čeških činovnika. Uglavnom je riječ o načelnicima ili upravnicima željezničkih stanica. Takvih je šest, a tu su bila još dva asistenta i dva aspiranta. Sedam od ovih deset činovnika radilo je na stanicama u tuzlanskom kotaru, od čega jedan u Tuzli, tri u Kreki, dva u Puračiću i jedan u Siminom Hanu. Preostala dva činovnika radila su u Gračanici i jedan u Maglaju (Vidjeti prilog Tabela 9.)

U kotarskim upravama šumarskih poslova nabrojali smo također deset čeških činovnika, koji su pokrivali jedanaest različitih pozicija (jedan je radio na dva mjesta). Među njima bila su dva šumska upravitelja, šest nadšumara/nadlugara i tri šumska vježbenika. Najviše ih je bilo u kotaru Kladanj, tačnije u šumskom upraviteljstvu Olovo, koje je pripadalo ovom kotaru. Po dvojica su radila u kotarima Brčko i Donja Tuzla, a po jedan u kotarima Gračanica, Gradačac, Maglaj (u Vozuđoj) i Vlasenica (u Han Pijesku) (Vidjeti prilog Tabela 10.).

Četiri činovnika češkog porijekla radila su u građevinskim odsjecima kotarskih uprava na području tuzlanskog Okruga. Oni su obavljali poslove cestara (cestarnika, kasnije nadcestarnika). Susrećemo ih u kotarima Srebrenica, Donja Tuzla i Kladanj. Treba dodati i jednog činovnika u oblasti zdravstva – kotarskog ljekara u Gračanici po imenu Egon Zahrádka (Vidjeti prilog Tabela 11.)

Posmatrajući činovnike na kotarskom nivou po kotarima, primjećujemo da ih je najviše bilo u kotaru Donja Tuzla (27). Među njima, nakon što je ovaj kotar podijeljen, bilo ih je osam u seoskom i jedan u gradskom kotaru. Zatim dolazi kotar Bijeljina, gdje je radilo 18 čeških činovnika, a onda Brčko sa 16. Dalje slijede kotari Gradačac (11), Gračanica i Srebrenica (po 9), Kladanj i Vlasenica (po 8), Maglaj (7) i Zvornik (6).¹²

TRAJANJE SLUŽBE

Među velikim brojem čeških činovnika u tuzlanskom Okrugu, nekoliko njih se izdvaja po dužini staža koji su stekli na ovom području. Češki činovnik sa najdužim stažom u tuzlanskom Okrugu je Wenzel Skřivanek, koji je u službi proveo čak 23 godine (1892-1914). Bio je kotarski pisar, kancelista i manipulativni činovnik u kotaru Gradačac. Nakon njega dolazi Vladislav Tykal, koji je radio kao geometar u kotaru

¹² Podaci dobijeni prebrojavanjem u šematizmu redovno objavljivanom u kalendaru lista *Bošnjak* od 1884. do 1914. godine. Bibliografski podaci o njima nalaze se u popisu referenci na kraju rada.

Gračanica od 1893. do 1899. godine, a naredne godine sve do izbijanja Prvog svjetskog rata kao nadgeometar za evidenciju u kotaru Brčko. Tykal je, dakle, ukupno u administrativnoj službi na području tuzlanskog Okruga proveo 22 godine. Zatim slijedi Rudolf Sladeček, rudarski upravnik na ugljenom majdanu Kreka (kotar Donja Tuzla). Na ovoj poziciji u sastavu rudarskog satništva Sladeček je proveo 16 godina (1896-1911). Trinaest godina u službi na području tuzlanskog Okruga proveo je Wilibald Hrdlička. On je od 1895. do 1907. godine radio kao načelnik željezničke stanice u Donjoj Tuzli, da bi svoju službu u Bosni i Hercegovini kasnije nastavio u Mostaru. Dvije godine kraće u službi su proveli Većeslav (negdje Vencel) Uhlir i Ferdinand Prát. Prvi je radio kao kancelista, najprije osam godina u Bijeljini (1895-1902), a potom tri godine u Brčkom (1903-1905). Drugi je od 1899. do 1909. godine bio činovnik duhanske režije i obavljao poslove kontrolora duhanske fabrike, potom upravnika (od 1902) i tajnika (1909) u Srebrenici, da bi službu kasnije nastavio u Čapljini.

Decenijski staž u upravi na području tuzlanskog Okruga ostvarilo je još pet čeških činovnika. Gustav Polaček je bio činovnik finansijskog nadzorništva Donja Tuzla od 1885. do 1894. godine. Za to vrijeme obavljao je poslove povjerenika carinske i finansijske (od 1888. samo finansijske) straže u Zvorniku (do 1888) i Bijeljini (od 1889). Od 1891. do 1900. godine kao nadlugar u kotarskoj upravi Gračanice radio je Josip Křivanek. Oskar Vesely (negdje Veselsky) 1892. godine započeo je svoju službu kao rudarski meštar (od 1896. rudarnik) na ugljenom majdanu Kreka u sastavu rudarskog satništva i tu ostao do 1901. godine. Aleksandar Csanik radio je kao cestar od 1896. do 1905. godine u Donjoj Tuzli. Budući da je 1897. godine došlo do razdvajanja gradskog i seoskog kotara, Csanik je od 1898. do 1900. radio u gradskom, a u preostalom periodu u seoskom kotaru. Ukupno deset godina u službi, ali u dva perioda sa prekidom između, proveo je Franjo Vaniček (negdje Waniček). Najprije je dvije godine radio kao porezni kontrolor u Gradačcu (1893-1894), a zatim šest godina kao poreznik u Gračanici (1895-1900). Nakon decenijske pauze, vratio se na područje tuzlanskog Okruga i dvije godine (1910-1911) proveo kao poreznik u Brčkom.

Više od pet godina u službi u tuzlanskom Okrugu provelo je još 20 čeških činovnika. Franjo Hlásek radio je devet godina na poziciji mjernog pristava u upravi Okruga Donja Tuzla (1895-1903). Isto toliko služio je i Vencel Podhursky (negdje Većeslav Podhurský). U službu je stigao 1884. godine kao sudski pristav u kotarskoj upravi u Brčkom, da bi se nakon višegodišnje pauze vratio 1896. godine na istu poziciju u kotar Vlasenica. Tu se također zadržao samo jednu godinu, a potom je

proveo sedam godina na poziciji sudskog tajnika u Okružnom sudu Donja Tuzla (1897-1903). U Okružnom sudu je radio i Karl Sedlaček, kao sudski pristav 1893. i auskultant 1894. godine. Nakon nekoliko godina odsustva, u Okružni sud u Tuzli vratio se 1899. godine na poziciju finansijskog perovođe, gdje je ostao sedam godina. Devet godina je u službi proveo i Ivan (negdje Jovan) Chitry i to kao carinski oficijal u tri različita ureda podređena finansijskom nadzorništvu. Od 1898. do 1900. godine radio je u carinskom uredu u Skelanima (kotar Srebrenica). Potom ga nekoliko godina nije bilo na području tuzlanskog Okruga, a vratio se 1908. godine kao činovnik u carinskom uredu Rača (kotar Bijeljina). Tu je ostao dvije godine, a potom isti posao obavljao u carinskom uredu Šepak (kotar Zvornik), zaključno sa 1913. godinom. Peti činovnik koji je devet godina proveo u upravi na području tuzlanskog Okruga bio je Ferdinand Podhradsky. Sa službom je počeo u upravi bijeljinskog kotara kao porezni činovnik (porezni oficijal), gdje je radio od 1905. do 1909. godine. Godinu dana nakon toga proveo je na istoj poziciji u upravi kotara Kladanj, a potom je još tri godine služio kao porezni kontrolor u upravi maglajskog kotara.

Godinu kraće od prethodno navedenih u službi su proveli Karl (negdje Karlo) Merliček, Antun (negdje Anton) Indrák, Viktor Pollak i Karlo Wessely (negdje Karl Vesely). Merliček, po činu kapetan, je svih osam godina (1891-1899) proveo kao zapovjednik 5. krila Oružničkog zbora, koje je obuhvatalo tuzlanski Okrug. Wessely je također bio činovnik Oružničkog zbora. On je tri godine (1899-1901) proveo kao zapovjednik 3. voda stacioniranog u Bijeljini. Nakon višegodišnjeg odsustva sa područja tuzlanskog Okruga, vratio se 1910. godine i u činu kapetana obavljao funkciju zapovjednika cijelog ovog krila Oružničkog zbora. Na toj funkciji dočekao je i izbijanje Prvog svjetskog rata. Indrák je 1897. radio kao sudski pristav, a 1898. kao sudija u kotarskoj upravi Vlasenice, da bi se nakon pauze od nekoliko godina vratio u tuzlanski Okrug i radio kao sudski savjetnik u Okružnom sudu u Donjoj Tuzli (1909-1914). Pollak je svoju službu u tuzlanskom Okrugu započeo 1898. godine kao politički pristav u upravi seoskog kotara Donje Tuzle, gdje je ostao i narednu godinu. Sljedeće dvije godine proveo je na istoj poziciji u kotarskoj upravi Gradačca, a zatim četiri godine (1902-1905) kao upravitelj ispostave u Bosanskom Šamcu.

Simeon Zahradnik, Zdenko Vaněk, Franjo Syrovátka, Karlo Josip Kácl, Emil Navratil i Alois Střeha proveli su u službi po sedam godina. Zahradnik je sa službom počeo 1892. godine kao kotarski pisar (od 1895. kao kancelista) u kotarskoj upravi u Srebrenici, ostavši tu do 1898. godine. Vaněk je svojih sedam godina proveo u Brčkom, počevši od 1905. godine. Radio je kao porezni činovnik. Poreznim kontrolorom postao je 1908, a posljednju godinu službe (1911) proveo je kao

nadkontrolor. Syrovátka i Kácl su također svih sedam godina proveli na istom mjestu – prvi kao rudarnik na ugljenom majdanu u Kreki u sastavu rudarskog satništva (1906-1912), a drugi kao mjernik u upravi okružne oblasti (1908-1914). Navratil je bio činovnik pravosudne uprave, tačnije kotarski sudija. Šest godina je taj posao obavljao u Bijeljini (1906-1911), a jednu godinu (1914) u Tuzli. Činovnik uprave šumarstva Alois Střeha radio je u kotarima Maglaj i Kladanj. Šumski upravitelj u Vožućoj bio je od 1906. do 1908. godine, a od 1909. do 1912. godine nadšumar u Olovu.

Pet čeških činovnika ostalo je po šest godina u službi u upravi na području tuzlanskog Okruga. To su Adalbert Šramek, Ivan Vaclavek, Anton Stolička, Franjo Zlámal i Viktor Černý. Od njih prvi je sa službom počeo Šramek, 1884. godine. On je svih šest godina radio u okružnoj upravi na poziciji poreznog nadzornika, a 1888. godine postao je porezni vrhovni nadzornik. Na nivou Okruga radio je i Vaclavek, ali kao činovnik Oružničkog zbora, odnosno njegovog 5. krila. On je tu, od 1895. do 1900. godine, radio kao računovođa. I Zlámal je bio činovnik uprave na okružnom nivou, tačnije okružnog finansijskog nadzorništva. Od 1906. do 1911. godine on je bio finansijski perovođa, podtajnik, a potom i tajnik. Preostala dvojica bili su činovnici uprave na kotarskom nivou. Černý je bio gruntovničar u kotarskim upravama u Bijeljini (1893-1894) i Maglaju (1910-1913; od 1911. nadgruntovničar u kotarskom sudu).¹³ Stolička je, sa druge strane, svih šest godina proveo u upravi jednoga kotara. Riječ je o kotaru Kladanj, u kojem je ovaj činovnik uprave šumarstva radio na poziciji nadlugara u šumskom upraviteljstvu u Olovu (1902-1907).

Veliki broj drugih činovnika radio je pet ili manje godina u upravi na području tuzlanskog okruga, a čak 42 činovnika provela su tu samo jednu godinu. Procentualno je, dakle, skoro jedna trećina (28,5%) čeških činovnika u tuzlanskom Okrugu provela samo jednu godinu u službi.¹⁴

U ovom trenutku teško bi bilo reći zašto je tako bilo, odnosno zašto su neki činovnici deceniju ili duže ostajali u Bosni i Hercegovini, a skoro trećina njih samo jednu godinu. Bez dodatnih istraživanja, prvenstveno arhivske građe o činovnicima i o Česima posebno, ali i narativnih izvora, nemoguće je predstaviti bilo kakav obrazac ili neko precizno objašnjenje. Naravno, čak i ako su postojali neki posebni razlozi koji su navodili činovnike da ostanu tako dugo, ili sa druge strane tako kratko u Bosni i Hercegovini, može se pretpostaviti da su značajnu ulogu igrali njihovi lični

¹³ U šematizmu *Bošnjakovog* Kalendara za 1912. godinu Viktor Černý je naveden kao šerijatski sudija, dok je Ibrahim ef. Kadić naveden kao nadgruntovničar. Jasno je da je greška u pitanju. *Bošnjak. Kalendar za prestupnu godinu 1912.*, God. 30, Sarajevo, 1911, 84.

¹⁴ Svi podaci dobijeni su prebrojavanjem šematizama u kalendaru lista *Bošnjak*.

afiniteti i njihov stepen zadovoljstva radom i životom u Bosni i Hercegovini. Znamo, na primjer, da su neki među njima – činovnicima, ne nužno Česima – voljeli svoj posao. Ranije spomenuti William Miller zabilježio je i u najmanjim gradovima sreo činovnike koji su potpuno posvećeni svom poslu; zabilježio je da se svi činovnici „izuzetno ponose (...) dostignućima u posljednjih dvadeset godina i ništa im ne pričinjava više zadovoljstva nego da tu zemlju pokažu strancu“, da mu je jedan od njih rekao da nema drugog posla koji bi više volio raditi (Hadžiselimović 1989: 192). Nesumnjivo je, naravno, da je – ako spomenuti britanski putnik nije pretjerivao – među takvim činovnicima bilo i Čeha. Jedan od njih bio je i spomenuti František Valoušek. Iako nije bio na službi konkretno u tuzlanskom Okrugu, njegovi memoari (Valoušek 2016) o šesnaestogodišnjoj službi u žandarmeriji u Bosni i Hercegovini govore u prilog tome da je lično zadovoljstvo činovnika službom u Bosni i Hercegovini igralo važnu ulogu u njihovoj odluci da se u ovoj zemlji zadrže nešto duže.

ZAKLJUČAK

Kako se iz priloženog može vidjeti, Česi su bili prilično zastupljeni u organima uprave u tuzlanskom Okrugu. Na službi u cijeloj Bosni i Hercegovini bili su drugi stranci po brojnosti, odmah iz Nijemaca. Za potrebe ovog rada nisu razmatrani drugi strani činovnici u upravi tuzlanskog Okruga, pa u tom smislu nije moguće donijeti zaključke o brojnosti Čeha u odnosu na druge strance samo u ovom okrugu. To pitanje ostaje zadaća za buduća istraživanja.

Na osnovu podataka obrađenih za potrebe pisanja ovog rada zaključujemo da su češki činovnici bili prisutni i na okružnom i na kotarskom nivou. Bilo ih je u upravama svih kotara tuzlanskog Okruga, kao što ih je bilo i u svim kategorijama ili odjeljenjima uprave.

Na okružnom nivou najviše ih je radilo u pravosuđu, tačnije u Okružnom sudu, a zatim u finansijskom nadzorništvu i rudarskom satništvu. Na kotarskom nivou također su najčešći bili na pozicijama u pravosuđu i finansijama. Bili su također često geometri, a približno jednako ih je radilo u političkoj upravi, šumarstvu, željeznicama i na kancelarijskim poslovima. Po kotarima, najviše ih je bilo u Donjoj Tuzli, a potom u Bijeljini i Brčkom, dok su najrjeđe obavljali poslove u Maglaju i Zvorniku.

Od velikog broja činovnika, bilo je onih koji su se istakli po dužini staža. Do Prvog svjetskog rata najduži staž jednog češkog činovnika iznosio je 23 godine. Ukupno je jedanaest Čeha ostalo najmanje jednu deceniju na službi u bosanskoj upravi. Ipak,

veliki broj činovnika – čak skoro jedna trećina od ukupnog broja – ostao je samo jednu godinu u službi. U ovom trenutku, bez dodatnih istraživanja ovoga fenomena, možemo samo reći da su lični afiniteti i stepen zadovoljstva službom u Bosni i Hercegovini bili glavni faktori koji su određivali dužinu ostanka jednog činovnika u ovoj zemlji.

Rezultati prikupljanja podataka za potrebe pisanja ovog rada mogu poslužiti kao osnova za daljnja istraživanja učešća i uloge čeških činovnika u bosanskoj upravi u vremenu austrougarske vladavine.

PRILOZI

Tabela 1. Češki činovnici u okružnoj upravi Donja Tuzla

Br.	Činovnik	Organ	Pozicija	Kategorija	Od	Do
1.	Adalbert Šramek ¹⁵		porezni nadzornik	Finansije	1883 ¹⁶	1889
2.	Vencel Podhursky	Okružni sud	sudski tajnik	Pravosuđe	1897	1903
3.	Jovan Kryčka		sudski pristav	Pravosuđe	1885	1885
4.	Vitěslav Zikmund ¹⁷	Okružni sud	sudski pristav	Pravosuđe	1889	1906
5.	Ladislav Babel	Okružni sud	auskultant	Pravosuđe	1889	1889
6.	Viljem Kratky	Okružni sud	sudski pristav	Pravosuđe	1891	1891
	Wilim Kratky	Okružni sud	sudski pristav	Pravosuđe	1892	1892
7.	Simon Slunski	Okružni sud	auskultant	Pravosuđe	1891	1891
8.	Anton Šicha	Okružni sud	sudski pristav	Pravosuđe	1892	1893
9.	Anton Petr ¹⁸	Okružni sud	sudski pristav	Pravosuđe	1893	1896
10.	Karl Sedlaček ¹⁹	Okružni sud	sudski pristav	Pravosuđe	1893	1894
	Karlo Sedlaček	Okružni sud	financ. perovođa	Finansije	1899	1905
11.	Franjo Hlásek		mjerni pristav	Tehnički	1895	1903
12.	Josip Bárta	Okružni sud	auskultant	Pravosuđe	1896	1898
13.	Teodor Kasperek	Okružni sud	auskultant	Pravosuđe	1897	1897
14.	Antun Indrák	Okružni sud	sudski savjetnik	Pravosuđe	1909	1914

15 Porezni vrhovni nadzornik od 1888. godine.

16 ABH, fond ZVS, 1884, kutija 35, 3/1.

17 Od 1890. do 1903. nije bio u tuzlanskom Okrugu. Od 1904. do 1906. sudski savjetnik.

18 Auskultant 1894. i 1895. godine.

19 Auskultant 1894. godine.

15.	Viktor Pechnik		finansijski perovodni pristav	Finansije	1898	1898
16.	Josip Peťik	Okružni sud	auskultant	Pravosuđe	1903	1903
17.	Josip Czerný		mjerni pristav	Tehnički	1904	1907
18.	Večeslav Knežiček		tehnički asistent	Tehnički	1904	1907
19.	Aurel Kudrna	Okružni sud	auskultant	Pravosuđe	1905	1906
20.	Alois Střeha		nađšumar	Šumarstvo	1913	1914
21.	Karlo Josip Kácl		mjernik	Tehnički	1908	1914
22.	Jaroslav Potměšil		mjerni pristav	Tehnički	1909	1910
23.	Franjo Koteček ²⁰	Okružni sud	sudski savjetnik	Pravosuđe	1909	1910
24.	Karlo Chaluppeký ²¹	Okružni sud	auskultant	Pravosuđe	1910	1910
25.	Eduard Jurák	Okružni sud	sudski savjetnik	Pravosuđe	1912	1913

Tabela 2. Češki činovnici u sastavu finansijskog nadzorništva Donja Tuzla

Br.	Činovnik	Mjesto	Pozicija	Od	Do
1.	Gustav Polaček ²²	Zvornik	povjerenik carinske i finansijske straže	1879 ²³	1894
2.	J. Horak ²⁴	Srebrenica	samostalni rešpicient	1887	1888
3.	Wencel Kratena		manipulativni činovnik / kancelista	1897	1897
4.	Karlo Štěpanek		kancelista	1898	1902
5.	Jovan Chitrý	Skelani	carinski oficijal	1898	1900
	Ivan Chitrý ²⁵	Rača	carinski oficijal	1908	1913
6.	Franz Fuřina		financijski perovodni vježbenik	1899	1899
7.	Antun Krátký		financijski perovodni pristav	1903	1906
8.	Franjo Zlámal ²⁶		financijski perovoda	1906	1911
9.	Ljudevit Podrahý		financijski tajnik	1913	1914
10.	Bogumil Pavlů	Zvornik	carinski vježbenik u Šepku	1914	1914

20 Potpredsjednik Okružnog suda 1910. godine.

21 Auskultant i 1914. godine.

22 Od 1889. do 1894. godine povjerenik carinske i finansijske straže u Bijeljini.

23 ABH, fond ZVS, 1884, kutija 35, 3/1.

24 Kontrolni kotarski upravitelj u Srebrenici 1888. godine.

25 Od 1910. do 1913. godine carinski prijammik u Šepku.

26 Od 1907. finansijski podtajnik, od 1907. godine finansijski tajnik.

Tabela 3. Češki činovnici u sastavu rudarskog satništva na području tuzlanskog okruga

Br.	Činovnik	Mjesto	Pozicija	Od	Do
1.	Oskar Vesel(sk)y ²⁷	Ugljeni majdan Kreka	rudarski meštar	1892	1901
2.	Rudolf Sladeček	Ugljeni majdan Kreka	rudarski upravnik	1896	1911
3.	Franjo Syrovátka	Ugljeni majdan Kreka	rudarnik	1906	1912
4.	Josef Šesták	Ugljeni majdan Kreka	kancelista	1906	1908
5.	Večeslav Knížek	Ugljeni majdan Kreka	rudarski povjerenik	1908	1908
6.	Josef Limberský	Ugljeni majdan Kreka	rudarski ljekar	1910	1914
7.	Ferdinand pl. Mihálik	Uprava solane u Tuzli	rudarski pristav	1911	1914
8.	Alois Hnilička	Ugljeni majdan Kreka	rudarski mjernik	1912	1913
9.	Antun Stuchlý	Ugljeni majdan Kreka	računarski asistent	1914	1914

Tabela 4. Češki činovnici u žandarmerijskoj upravi tuzlanskog okruga (5. krilo Oružničkog zbora)

Br.	Činovnik	Mjesto	Pozicija	Od	Do
1.	Karl Merliček		zapovjednik 5. krila	1891	1898
2.	Ivan Vaclavek		računovođa	1895	1900
3.	Anton Jiroušek	Donja Tuzla	zapovjednik 1. voda u D. Tuzli	1897	1898
4.	Karl Vesely	Bijeljina	zapovjednik 3. voda u Bijeljini	1899	1901
	Karlo Wessely		zapovjednik 1. voda u D. Tuzli	1908	1909
	Karlo Wessely		zapovjednik 5. krila	1910	1914
5.	Večeslav Spranecký		porezni računovođa	1901	1905

Tabela 5. Češki činovnici u oblasti političke uprave na kotarskom nivou

Br.	Činovnik	Kotar	Pozicija	Od	Do
1.	Wenzel Černy	Bijeljina	kotarski predstojnik	1893	1895
2.	Vencel Radimsky	Donja Tuzla	kotarski predstojnik	1895	1898
3.	WenzelSobek	Brčko	perovodnivežbenik	1898	1899
	VečeslavSobek	Zvornik	politički perovodni činovnik	1905	1905
4.	Viktor Pollak	Donja Tuzla (seoski)	politički pristav	1898	1899
	Viktor Pollak ²⁸	Gradačac	politički pristav	1900	1905

27 Od 1896. do 1901. godine rudarnik.

28 Od 1902. do 1905. godine upravnik kotarske ispostave Bosanski Šamac.

5.	Roman Stiasny	Donja Tuzla (seoski)	perovodnivježbenik	1898	1898
	Roman Stiasny	Bijeljina	politički perovodni činovnik	1901	1901
6.	Oscar Pollak	Donja Tuzla (seoski)	politički pristav	1899	1899
7.	Josip Tuma	Bijeljina	politički perovodni činovnik	1904	1904
8.	Ladislav Zima	Gračanica	kotarski predstojnik	1909	1910
9.	Rudolf Zámečník	Bijeljina	perovodnivježbenik	1910	1910
	Rudolf Zámečník	Srebrenica	politički perovodni činovnik	1911	1914
10.	Emil Opalka	Brčko	politički perovodni činovnik	1912	1914
11.	Franjo Kotrč	Tuzla (seoski)	politički perovodni činovnik	1912	1913
12.	Emil Křenovsky	Brčko	politički perovodni činovnik	1912	1914

Tabela 6. Češki činovnici u oblasti pravosuđa na kotarskom nivou

Br.	Činovnik	Kotar	Pozicija	Od	Do
1.	Vaclav Podhurský	Brčko	sudski pristav	1884	1884
	Vencel Podhursky	Vlasenica	sudski pristav	1896	1896
2.	F. Pečenka	Gračanica	auskultant	1886	1886
3.	J. Drička	Zvornik	sudski pristav	1886	1886
4.	Wenzel Soukup	Donja Tuzla	auskultant	1891	1891
	Wenzel Soukup ²⁹	Zvornik	auskultant	1892	1893
5.	Anton Petr	Gradačac	sudski pristav	1897	1897
6.	Josip Adamik	Donja Tuzla	sudski pristav	1897	1899
7.	Anton Indrák	Vlasenica	sudski pristav	1897	1898
8.	Antun Pitha	Maglaj	sudski pristav	1899	1899
9.	Anton Ašikril (Přikryl)	Brčko	sudski pristav	1900	1900
	Antun Přikryl	Brčko	sudski pristav	1901	1901
10.	Josip Petr	Gradačac	auskultant	1900	1900
11.	Emanuel Fialka ³⁰	Bijeljina	sudski pristav	1903	1905
12.	Josip Kvapil ³¹	Bijeljina	sudski pristav	1903	1907
13.	Josip Sklenař	Zvornik	auskultant	1905	1905
14.	Karlo Čech	Srebrenica	dodijeljen vladin perovođa	1908	1908

29 Sudski pristav 1893. godine.

30 Nije ga bilo 1904. godine. Sudija 1905. godine.

31 Sudija 1904. godine. Prezime mu je 1906. navedeno kao Kvatil. Od 1907. u kotarskom sudu.

15.	Emil Navratil	Bijeljina	sudski tajnik (kot. sudija)	1906	1911
	Emil Navratil	Tuzla	sudski savjetnik (kot. sudija)	1914	1914
16.	Julije Čech	Srebrenica	sudski pristav	1909	1911
17.	Antun Břeštan	Donja Tuzla	auskultant	1909	1909
	Anton Břeštan	Srebrenica	sudski pristav (kot. sudija)	1913	1914
18.	Albrecht Vonášek	Gradačac	auskultant	1910	1910
19.	Eduard Dohnálek ³²	Gračanica	sudski pristav	1913	1913

Tabela 7. Češki činovnici u oblasti finansijske uprave na kotarskom nivou

Br.	Činovník	Kotar	Pozicija	Od	Do
1.	Carl Šašek	Gradačac	porezni oficijal	1882 ³³	1883
	Karl Šašek	Brčko	porezni oficijal	1884	1884
	Karl Šašek	Gradačac	porezni oficijal	1885	1888
2.	Karl Vaclav Schlechta	Maglaj	poreznik	1884	1885
	Wenzel Schlechta	Donja Tuzla	poreznik	1889	1889
3.	Karl Tichy	Vlasenica	poreznik	1882 ³⁴	1889
4.	A. Daniek	Bijeljina	carinski oficijal	1888	1888
5.	Valerius Vepřek	Donja Tuzla	porezni oficijal	1892	1894
6.	Franjo Waniček	Gradačac	porezni kontrolor	1893	1894
	Franjo Vaniček	Gračanica	poreznik	1895	1900
	Franjo Vaniček	Brčko	poreznik	1910	1911
7.	Ladislav Spurny	Donja Tuzla (gradski)	porezni oficijal	1898	1898
8.	Karl Kovalik	Bijeljina	kontrolor	1899	1901
9.	Antun Maroušek	Brčko	porezni vježbenik	1903	1904
	Anton Maroušek	Zvornik	porezni oficijal	1911	1911
10.	Ferdinand Podhradsky	Bijeljina	porezni činovník	1905	1909
	Ferdinand Podhradsky	Kladanj	porezni oficijal	1910	1910
	Ferdinand Podhradsky	Maglaj	porezni kontrolor	1911	1913
11.	Zdenko Vaněk	Brčko	porezni činovník	1905	1911

32 Kotarski sudija u Vlasenici 1914. godine.

33 ABH, fond ZVS, 1884, kutija 35, 3/1.

34 ABH, fond ZVS, 1884, kutija 35, 3/1.

12.	Eugen Borský	Bijeljina	porezni kontrolor	1907	1909
	Evgenije Borsky	Kladanj	poreznik	1912	1912
13.	Ljudevit Wošahlik	Srebrenica	porezni kontrolor	1910	1914
14.	Rudolf Křenovsky	Bijeljina	porezni vježbenik	1914	1914
15.	Rudolf Hodak	Gračanica	porezni vježbenik	1914	1914
16.	Ivan Souček	Vlasenica	porezni vježbenik	1914	1914
17.	Ivan Hubáček	Maglaj	porezni vježbenik	1914	1914
18.	Jaroslav Volák	Zvornik	porezni vježbenik	1914	1914

Tabela 8. Češki činovnici na tehničkim pozicijama u kotarskim upravama

Br.	Činovnik	Kotar	Pozicija	Od	Do
1.	Vaclav Fleischer	Vlasenica	kancelista	1884	1884
2.	Josip Kolhanek	Brčko	pisar	1885	1885
3.	V. Skrivaneč	Bijeljina	pisar	1888	1888
	WenzelSkřivanek ³⁵	Gradačac	kotarski pisar	1892	1914
4.	Viktor Černý	Brčko	kotarski pisar	1892	1892
	Viktor Černý	Bijeljina	gruntovničar	1893	1894
	Viktor Černý ³⁶	Maglaj	gruntovničar	1910	1913
5.	Simeon Zahradnik ³⁷	Srebrenica	kotarski pisar	1892	1898
6.	(V)Ladislav Tykal	Gračanica	geometar	1893	1899
	Vladislav Tykal	Brčko	nadgeometar za evidenciju	1900	1914
7.	Vencel Uhlř	Brčko	kancelista	1895	1902
	VečeslavUhlř	Bijeljina	kancelista	1903	1905
8.	Vencel Machaček	Donja Tuzla	geometar (dodijeljen za uvođenje gruntovnice)	1896	1896
9.	Ferdinand Mašek	Donja Tuzla (seoski)	gruntovničar	1898	1899
10.	Franjo Hromátko	Vlasenica	geometar za evidenciju	1899	1899
	Franjo Hromátko	Donja Tuzla (seoski)	geometar za evidenciju	1902	1904
11.	Karlo Polaček	Bijeljina	manipulativni činovnik / kancelista	1907	1910

32 Kotarski sudija u Vlasenici 1914. godine.

35 Od 1895. do 1903. kancelista, od 1904. do 1914. godine manipulativni činovnik.

36 Od 1911. do 1913. godine nadgruntovničar

37 Od 1895. do 1898. godine kancelista.

12.	Franjo Kolař	Bijeljina	elev za evidenciju	1908	1910
	Franjo Kolař	Srebrenica	geometar za evidenciju	1911	1911
13.	Ivan Němeček	Bijeljina	elev za evidenciju	1908	1910
14.	Samuel Masařyk	Gradačac	elev za evidenciju	1908	1908
15.	Stanislav Konečný	Donja Tuzla (seoski)	elev za evidenciju	1908	1909
16.	Franjo Hrozniček	Kladanj	geometar za evidenciju	1909	1909
17.	Antun Kotyza	Donja Tuzla (seoski)	nadgeometar za evidenciju	1909	1912
18.	Karlo Ružička	Vlasenica	elev za evidenciju	1909	1909
19.	Josip Kopečný	Kladanj	geometar za evidenciju	1910	1914
20.	Karlo Trefný	Gradačac	elev za evidenciju	1911	1913

Tabela 9. Češki činovnici u upravi željeznica na području tuzlanskog okruga

Br.	Činovnik	Kotar	Pozicija	Od	Do
1.	Wilibald Hrdlička	Donja Tuzla	načelnik stanice	1895	1907
2.	Franjo Sirovy	Maglaj	otpravnik – upravitelj	1897	1897
3.	Ljudevit Kumštát	Gračanica	otpravnik – upravitelj (gradska st.)	1901	1904
4.	Ferdo Krchnák	Donja Tuzla	asistent stanice u Kreki	1902	1903
5.	Ivan Doubek	Donja Tuzla	aspirant u Kreki	1903	1903
6.	Josip pl. Pelikan	Gračanica	načelnik stanice	1905	1905
7.	IgnacKopecký	Donja Tuzla	upravitelj stanice u Puračiću	1906	1910
8.	Josip Zahradnik	Donja Tuzla	aspirant/asistent u Kreki	1906	1910
9.	Roman Prudík	Donja Tuzla	asistent stanice u Puračiću	1910	1911
10.	Hinko Střecha	Tuzla	načelnik stanice Simin Han	1913	1914

Tabela 10. Češki činovnici u upravi šumarstva na kotarskom nivou

Br.	Činovnik	Kotar	Pozicija	Od	Do
1.	Adalbert Jaroř	Brčko	nadlugar	1885	1885
2.	Josip Křivanek	Gračanica	nadlugar	1891	1900
3.	Henrik Bubak	Donja Tuzla	šumski vjeřbenik u Puračiću	1891	1892
4.	Franjo Studeny	Gradačac	šumski vjeřbenik	1893	1894
5.	Alois Ružička	Donja Tuzla	nadlugar	1895	1898
6.	Anton Stolička	Kladanj	nadlugar u Olovu	1902	1907

7.	Karlo Blažek	Kladanj	nadlugar u Olovu	1902	1902
8.	Alois Střeha	Maglaj	šumarski upravitelj u Vozuđoj	1906	1908
	Alois Střeha	Kladanj	nadšumar u Olovu	1909	1912
9.	Emanuel Kocourek	Brčko	šumski upravitelj	1909	1911
10.	Franjo Ružička	Vlasenica	šumski vježbenik u Han Pijesku	1911	1911

Tabela 11. Češki činovnici na građevinskim pozicijama u upravi na kotarskom nivou

Br.	Činovnik	Kotar	Pozicija	Od	Do
1.	Josip Nedobity	Srebrenica	cestar	1888	1889
2.	Aleksandar Csanik ³⁸	Donja Tuzla	cestar	1896	1905
3.	Franjo Žák	Srebrenica	cestartnik	1907	1908
4.	Franjo Svoboda	Kladanj	cestartnik/nadcestartnik	1909	1912

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori

1. Arhiv Bosne i Hercegovine, fond Zemaljska vlada Sarajevo

Objavljeni izvori

1. *Berichtüber die Verwaltung von Bosnien und der Hercegovina für die Jahre 1914 bis 1916 heraus gegeben vom K. u. K. Gemeinsamen Finanzministerium* (1917), K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Wien
2. *Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895., sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima* (1896), Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo
3. *Izveštaj o upravi Bosne i Hercegovine 1906* (1906), C. i kr. zajedničko ministarstvo financija, Zagreb
4. *Izveštaj o upravi Bosne i Hercegovine 1911* (1911), C. i kr. zajedničko ministarstvo financija, Sarajevo
5. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 1. maja 1895., br. 53.347/III. *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1895.*, Sarajevo

38 Od 1898. do 1900. u gradskom, od 1901. do 1905. godine u seoskom kotaru Donja Tuzla.

6. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 10. juna 1899., br. 83.589/III. *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1899.*, Sarajevo
7. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 19. februara 1897., br. 21.275/I. *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1897.*, Sarajevo
8. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 20. novembra 1882., broj 34137/I., *Sbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1882.*, Sarajevo
9. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 21. februara 1906., br. 354, *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1906.*, Sarajevo, 1907.
10. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 21. februara 1906., br. 354, *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1906.*, Sarajevo, 1907.
11. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 22. maja 1883., broj 9422/I., *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1883.*, Sarajevo
12. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 24. augusta 1892., br. 72.308/III., *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1892.*, Sarajevo
13. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 25. maja 1897., br. 68.083/III., *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1897.*, Sarajevo
14. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 27. novembra 1884., br. 24516/I., *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1884.*, Sarajevo
15. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 28. septembra 1884., broj 20832/I., *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1886.*, Sarajevo
16. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 5. februara 1883., broj 1942/I., *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1883.*, Sarajevo
17. Naredba zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 5. maja 1893, br. 22.486/III., *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1893.*, Sarajevo

18. Okružnica zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 10. jula 1885. broj 839/II. pr., *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1885.*, Sarajevo
19. *Haupt-Uebersicht der politischen Eintheilung von Bosnien und der Hercegovina*, u: *Ortschafts- und Bevölkerungsstatistik von Bosnien und der Hercegovina* (1880), Aemtliche Ausgabe, Sarajevo
20. *Ortschafts- und Bevölkerungsstatistik von Bosnien und der Hercegovina nach dem Volkszählungs-Ergebnisse vom 1. Mai 1885.* (1886), Aemtliche Ausgabe, Sarajevo
21. Pravilnik o voznom i tovarnom pogodovanju, danom aktivnim činovnicima i služiteljima bosansko-hercegovačke zemaljske uprave na prugama bosansko-hercegovačkih željeznica., *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1896.*, Sarajevo
22. Štatut oružničkog zbora za Bosnu i Hercegovinu, *Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1883.*, Sarajevo
23. Verordnung der Landesregierung für Bosnien und die Hercegovina vom 3. Juli 1888, Z. 31644/II., *Gesetz- und Verordnungsblatt für Bosnien und die Hercegovina. Jahrgang 1888.*, Sarajevo
24. Verordnung der Landesregierung für Bosnien und die Hercegovina vom 30. September 1889, Z. 40114/I., *Gesetz- und Verordnungsblatt für Bosnien und die Hercegovina. Jahrgang 1889.*, Sarajevo
25. Verordnung der Landesregierung für Bosnien und die Hercegovina vom 12. Juni 1890, Z. 39399/III., *Gesetz- und Verordnungsblatt für Bosnien und die Hercegovina. Jahrgang 1890.*, Sarajevo
26. Verordnung der Landesregierung für Bosnien und die Hercegovina vom 18. Juni 1891, Z. 38545/III., *Gesetz- und Verordnungsblatt für Bosnien und die Hercegovina. Jahrgang 1890.*, Sarajevo
27. Zakon od 28. marta 1914., o zajmu za proširenje solane u Tuzli., *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Godina 1914.*, Sarajevo

Listovi

1. *Bosansko-hercegovačke novine*, God. III, br. 1, Sarajevo, 4. januar 1880.
2. *Bosansko-hercegovačke novine*, God. III, br. 4, Sarajevo, 8. januar 1880.
3. *Bošnjak. Kalendar za prestupnu godinu 1884.*, God. 2, Sarajevo, 1884.
4. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1885.*, God. 3, Sarajevo, 1885.

5. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1886.*, God. 4, Sarajevo, 1886.
6. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1887.*, God. 5, Sarajevo, 1887.
7. *Bošnjak. Kalendar za prestupnu godinu 1888.*, God. 6, Sarajevo, 1888.
8. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1889.*, God. 7, Sarajevo, 1889.
9. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1891.*, God. 9, Sarajevo, 1891.
10. *Bošnjak. Kalendar za prijestupnu godinu 1892.*, God. 10, Sarajevo, 1892.
11. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1893.*, God. 11, Sarajevo, 1893.
12. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1894.*, God. 12, Sarajevo, 1894.
13. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1895.*, God. 13, Sarajevo, 1895.
14. *Bošnjak. Kalendar za prijestupnu godinu 1896.*, God. 14, Sarajevo, 1896.
15. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1897.*, God. 15, Sarajevo, 1897.
16. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1898.*, God. 16, Sarajevo, 1898.
17. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1899.*, God. 17, Sarajevo, 1899.
18. *Bošnjak. Kalendar za prijestupnu godinu 1900.*, God. 18, Sarajevo, 1900.
19. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1901.*, God. 19, Sarajevo, 1901.
20. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1902.*, God. 20, Sarajevo, 1902.
21. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1903.*, God. 21, Sarajevo, 1902.
22. *Bošnjak. Kalendar za prestupnu godinu 1904.*, God. 22, Sarajevo, 1903.
23. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1905.*, God. 23, Sarajevo, 1904.
24. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1906.*, God. 24, Sarajevo, 1905.
25. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1907.*, God. 25, Sarajevo, 1906.
26. *Bošnjak. Kalendar za prestupnu godinu 1908.*, God. 26, Sarajevo, 1907.
27. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1909.*, God. 27, Sarajevo, 1908.
28. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1910.*, God. 28, Sarajevo, 1909.
29. *Bošnjak. Kalendar za prostu godinu 1911.*, God. 29, Sarajevo, 1910.
30. *Bošnjak. Kalendar za prestupnu godinu 1912.*, God. 30, Sarajevo, 1911.
31. *Bošnjak. Zvanični kalendar za prostu godinu 1913.*, God. 31, Sarajevo, 1912.
32. *Bošnjak. Zvanični kalendar za prostu godinu 1914.*, God. 32, Sarajevo, 1913.

Knjige, studije i članci

1. Baković, Matijas (2019), *Jezik Sbornika zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu od 1881. do 1884. i kulturno-političke prilike nakon austro-ugarske okupacije (1878.)*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu – Fakultet hrvatskih studija, Zagreb

2. Balaban, Milan (2009), *Češi v Bosně a Hercegovině 1878-1941*, Diplomová práce Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Olomouc.
3. Josef Beneš (1998), *Německá příjmení u Čechů*, 1-2 (Marie Nováková ur.), Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem
4. Fuchs, Brigitte, Husref Tahirović (2019), "Dr. Anna Bayerová: The First Official Female Doctor in Bosnia and Herzegovina", *Acta Medica Academica*, 48(1), 121-126.
5. Hadžiselimović, Omer (1989), *Na vratima Istoka: engleski putnici o Bosni i Hercegovini od 16. do 20. vijeka*, Veselin Masleša, Sarajevo
6. Imamović, Mustafa (2007), *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914.*, Magistrat – Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
7. Lis, Tomas Jacek (2020), "Službenici u Bosni i Hercegovini 1878-1918.", *Časopis za suvremenu povijest*, 52(2), 629-655.
8. Juzbašić, Dževad (1999), *Nacionalno-politički odnosi u Bosanskohercegovačkom saboru i jezičko pitanje (1910-1914)*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
9. Juzbašić, Dževad (2002), *Politika i privreda u Bosni i Hercegovini pod austrougarskom upravom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
10. Kasumović, Amila (2019), "Dobrodošli u koloniju, Eldorado ili nešto treće! Useljavanje u Bosnu i Hercegovinu u prvim godinama nakon okupacije 1878.", u: Duranović, Amir (ur.), *Nacije i migracije: studije iz bosanskohercegovačke historiografije*, Zbornik radova, UMHS, Sarajevo, 25-68.
11. Kasumović, Amila (2022), "Priliv činovnika iz Austro-Ugarske u Bosnu i Hercegovinu nakon okupacije 1878.", u: Agičić, Damir, Iskra Iveljić, Ida Ograjšek Gorenjak, Nikola Anušić (ur.), *Zbornik Božene Vranješ-Šoljan*, FF Press, Zagreb, 89-104.
12. Kraljačić, Tomislav (1987), *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882-1903)*, Veselin Masleša, Sarajevo.
13. Kruševac, Todor (1978), *Bosansko-hercegovački listovi u XIX veku*, Veselin Masleša, Sarajevo
14. Morley, John (ed.) (1879), *The Fortnightly Review*, vol. XXVI. New Series, Chapman and Hall, London, 650-671.
15. Nečas, Ctibor (1992), *Mezi muslimkama: Působení úředních lékařek v Bosně a Hercegovině v letech 1892-1918*, Masarykova univerzita, Brno.

16. Poloni, Željka (2009), *Česi u Sarajevu 1878-1918*, magistarski rad, Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Olomouc.
17. Solak, Edina (2014), *Rasprave o jeziku u Bosni i Hercegovini od 1850. do 1914. godine: sociolingvistički pristup*, Univerzitet u Sarajevu – Institut za jezik, Sarajevo
18. Užičanin, Salkan (2014), *Utjecaj industrijskog razvoja na društvenu strukturu u Bosni i Hercegovini (1918-1929)*, doktorska disertacija, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru
19. Valoušek, František (2016), *Sjećanja na Bosnu: Zapisi austrougarskog žandara na službi u Bosni*, (Dagmar Dorovská, ur.; Zvezdana Marković, prev.), Bosanska riječ, Sarajevo
20. Vošahliková, Pavla (1998), *Von Amtswegen: k. k. Beamteerzählen*, Bohlau Verlag, Wien – Köln – Weimar
21. Šmilauer, Vladimír (1936), "Česko-německá příjmení", *Naše řeč. Listy pro vzdělávání a třibení jazyka českého*, God. 20, br. 2-3, 49-52.

OVERVIEW OF CZECH OFFICIALS IN THE ADMINISTRATION OF THE TUZLA DISTRICT (1884-1914): A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF CZECH PARTICIPATION IN THE ADMINISTRATION OF BOSNIA-HERZEGOVINA

Summary

This paper is an overview of the Czech officials in the administration of the Donja Tuzla District during the Austro-Hungarian rule in Bosnia-Herzegovina. The paper has been written as a part of the author's obligation in the Ph.D. studies, and it aims to represent a basis for further research in this field. The paper has been written according to the schemes of the administration published in the „Bosniak“ journal, official reports on the administration, laws, and order imposed upon Bosnia-Herzegovina, journals, and relevant studies. A general conclusion is that the Czechs were very numerous strangers in service in the administration of the Donja Tuzla District, that they were present on both district and county levels, that they worked in every county of the district, as well as in every department of the administration.

Keywords: officials; Czechs; administration; Tuzla District; Austria-Hungary

Adresa autora
Author's address

Amir Krpić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
amir.krpic@untz.ba

